פ ע פ אַ

זי איז געווען די פערטע פון די פינף טעכטער, פון די צוועלף לעבנ־געבליבענע, פון די צוויי מאָל אַזויפיל געבוירענע, קינדער פון מיין פעטער אברהם־הערש און מיין מומע מירל. זי איז געווען אַ שלאַנקע און אַ הויכע און אַ בלאָנדע און אַ שיינע און זי האָט געהייסן פערל, אָבער מען האָט זי גערופן פ ע פ אַ. זי איז עפּעס באַלד געבוירן געוואָרן אַ פרעמדע אין דער גאַנצער משפחה. זי האָט זיך געחברט מיט שיקסלעך און האָט ליב געהאַט צו זיצן אין די קיכן און זי האָט געקענט אַלע סודות פון די דינסטן און האָט געשריבן בריוו פאַר זיי. זי האָט ליב געהאַט שווערע האָרעוואַניע און מען האָט זיך מיט איר געשאַפט, אַט אַזוי ווי זי אַליין וואָלט געווען מער דינסט ווי טאָכטער אין דער משפחה. פעפאַ האָט אָבער ביי דעם קיינמאָל נישט פאַרלוירן איר ווירדע און, דער עיקר, נישט פאַרלוירן איר דאָמינירנדיקע און אַרויסרופערישע שיינקייט. כמעט אַלע קינדער פון דער משפחה זענען געווען בלאָנדע. נאָר עפּעס האָט זיך אַ שטן געלייגט ווּפאָפעריק און די טעכטער האָבן נישט געקענט קיין שידוכים געפינען. אַלע דריי פאַר פעפאַן זענען פאַרזעסן. די ייִנגסטע האָט חתונה געהאַט סוף־כל־סוף די ערשטע. די צווייטע האָט חתונה געהאַט שוין אין אירע על־טערע יאָרן און איז געוואָרן אַן אַלמנה אין דער נאַכט פון דער חתונה. און וואָס מיט פעפאַן איז געשען — דאָס דערציילט אַט־אַ־די מעשה.

אַז פעפאַ איז אַלט געוואָרן פופצן יאָר איז זי איינמאָל אַריינגעלאָפן מיט אַ יאָמערלעך געוויין צו אירע טאַטע־מאַמע, בשעת עס זענען געווען משפחה־געסט אין שטוב: מאַכט מיך חתונה! עפּעס אַזוי ווי אַ מלאך וואָלט איר אין אַ חלום אויסגעזאָגט איר גורל אין לעבן און זי האָט געוואָלט פון דעם גורל אַנטלויפן. אָבער וויאַזוי האָט מען גאָר געקענט טראַכטן זי חתונה צו מאַכן, אַז פאַר איר זענען געווען דריי שוועסטער און אַלע שוין ראוי לחופה. איז פון יענעם טאָג אָן, פון יענעם געוויין אָן, פעפאַ אַוועק אויף אירע אייגענע דרכים.

די דינסטן — באַזונדערס די פּוילישע און רוטענישע — אין דער משפּחה האָבן ביי פּעפּאַן געפּרעגט אינטימע עצות און זי האָט גערנוויליק געגעבן די עצות. איינמאָל האָט האַנקאַ, די שטאַל־שיקסע אין זיידנס קליי־נעם, שטאַטישן פּאַלוואַרק געפּרעגט ביי פּעפּאַן אַן עצה וויאַזוי ליב צו האָבן אַ זעלנער און דאָך נישט צו האָבן אַ בענקאַרט. האָט פּעפּאַ האַנקאַן געזאָגט, אַז דאָס בעסטע וועט זיין, ווען זי וועט זיך ליב האָבן דורך די שטאַכעטן. און זי האָט דער שיינער האַנקאַן, געזונט און פריש ווי אַ צוויי־יעריקע יאַלאָוקע, אָנגעוויזן דאָס דאָזיקע זיכערסטע, געהיימע אָרט. דאָס איז געווען אַן אָרט אין אַ לוקל צווישן דער שטאַל און דעם שפּייכלער. דאָרט זענען געווען שטאַרקע, הויכע שטאַכעטן צו דעם געסל צו. פּעפּאַ האָט האַנקאַן געעצהט ביי אירע נאַכטלעכע באַגעגענישן מיט איר זעלנער צו הייסן אים שטיין אין דרויסן אין געסל און זי זאָל זיין אינעווייניק, אין לוקל און אַזוי קענען זיי זיך האָלובען וויפל זיי ווילן. זיי האָבן זיך טאַקע אַזוי האָלובעט שטייענדיק פון ביידע זייטן פון די שטאַכעטן אַ האַרבסט און אַ האַלבן ווינטער. נאָר אַז האַנקאַ האָט פּלוצלינג גענומען חושד זיין, אַז די עצה האָט געטויגט אויפן פייער און אַ ממזר וואַרפט זיך אין אירע אינגעווייידן — האָט זי אַמאָל פּעפּאַן אַזוי אָנגעשלאָגן פאַר איר עצה, אַז דאָס איז שוין געווען די לעצטע עצה, וואָס זי האָט געגעבן די דינסטן. קיין אומגליק האָט דער ממזר נישט געבראַכט. דריי יאָר שפּעטער איז ער געקומען מיט זיין מאַמען צוריק צום זיידן און איז יאָרן־לאַנג געווען דער פּאַסטוך פון די קי. צום סוף איז ער געוואָרן אַ פיינער באַלעבאָס אין זיין דאָרף, געזונט און שיין ווי זיין מאַמע האַנקאַ. אַז גאָט האָט געזאָגט „פּרו ורבו" — זענען אַפילו די שטאַרקסטע און העכסטע שטאַכעטן מאַכט־לאָז, און דער שאַרפסטער פראָסט נישט קיין אָפּהאַלט.

***

יעדן מיטוואָך פלעגן די זיבן זונות פון דעם שטעטלשן בית־זונות, וואָס איז געווען אין אַ שטיבל ביים ברעג פון טייכל (נאָענט פון ביידע קאַזאַרמעס פון גרויסן שטאָטישן גאַרניזאָן, וואָס איז באַשטאַנען פון עט־לעכע באַטאַליאָנען אינפאַנטעריע און עסקאַדראָנען אונגאַרישע דראַגאָנער אויף פייערדיקע פערד) גיין אויף אַ וויזיט צום שטאָטישן דאָקטאָר. און דער

דאָזיקער דאָקטאָר האָט געוווינט אין אונדזער גרויסער משפּחה־קאַמעני־צע אויפֿן ערשטן שטאָק, אַ טיר ביי אַ טיר נעבן אונדזער דירה. די זונות פֿלעגן גיין צוזאַמען אין אַ טשאַטע ווי בלודנע שאָף. בלייכע און מאָגערע זענען זיי געווען, האָבן אַלע ווי איינע געהאַט טונקעלע רינגען פֿון מיד־קייט אַרום די אויגן און זייער אַנטאָן איז געווען גיכער ענלעך צום אַנטאָן פֿון הייליקע קלויסטער־שוועסטערן ווי פֿון זונות. זיי, די בלייכע און מידע זענען דאָס געווען די כּלות אויף פּערטל־שעהן פֿון טויזנטער געזונטע זעל־נערישע תּאוות צו פּרויען־לייב.

אָפּגעפּאַרטיקט מיט דער אינספּעקציע ביים דאָקטער האָט זיך די טשאַטע בלודנע מענטשלעכע שאָף געלאָזט מיט די בידנע מטבעות, וואָס זייער „מומע״ האָט זיי איבערגעלאָזן פֿאַר אייגענעם געברויך, איבער די קראָמען איינצוקויפֿן קעמעלעך, שפּיגעלעך, זאָקן־בענדלעך, צוקערלעך און שאָקאָלאַד און אַמאָל אויך אַ בייגעלע פּאַפּיר און אַ מאַרקע אַ בריוו צו שרייבן. די ערשטע קראָם, אין וועלכער די בלודנע נפשות זענען אַריין, איז געווען די גרויסע קראָם פֿון כּל־טוב פֿון מיין פֿעטער אברהם־הערש, וואָס איינע פֿון זיינע פֿינף טעכטער איז געווען פּעפּאַ. די אָרעמע באַשע־פֿענישן האָבן זיך קיינמאָל נישט געדונגען און דאָס שטעטל האָט שטי־לערהייט אַרויסגעקוקט אויף דער לייזונג, כאָטש מען האָט זיך געמיאוסט מיט זייער געלט, וואָס איז געווען אתנן זונה. און עס האָט זיך שוין אַלע־מאָל עפּעס אַזוי געמאַכט, אַז ווען נאָר די בידנע מיידלעך זענען אַריין אין מיין פֿעטערס קראָם — זענען זיך אַלע צעלאָפֿן און פּעפּאַ פֿלעגט אַליין בלייבן מיט זיי, די בלייכע קונהטעס. פֿאַר פּעפּאַן האָבן זיי נישט איינמאָל אויסדערציילט זייער דאָליע, פֿאַר איר האָבן געגעבן דעם ערשטן ביטערן זיפֿץ יענע, וואָס דער דאָקטער האָט זיי פֿאַרבאָטן ווייטער צו „אַרבעטן״, וואָס דאָס איז אָפּטמאָל שוין געווען דער טויט־אורטייל פֿאַר זיי. פּעפּאַ פֿלעגט אויך אָפּט שרייבן די בריוו פֿון די מיידלעך. צו־לאַנג האָט מען זיי אין קראָם נישט געלאָזט זיין. באַלד האָבן זיך אָנגעהויבן צו באַווייזן פּנימער אין די שפּאַלטן פֿון די טירן: — נו שוין, טרייב זיי שוין אַרויס, פּעפּאַ! שוין גענוג!

***

אין איין שיינעם טאָג האָט זיך ביי איינעם פון די שטאָטישע אַדוואָ־קאַטן באַוויזן אַ יונגער ייִדישער קאַנציפּיענט. געזונט און שטאַרק און שיין ווי אַ דראַגאָנער און מיט אויפגעהויבענע שוואַרצע וואָנצעס ווי קייזער ווילהעלם, אָדער כאָטש אַ סיבירישער קאָטער. געטראָגן האָט ער אַ קינסטלערישן קראַוואַט, אַ ברייטן הוט, אַ שטעקן מיט סענקעס — אַלץ מעשה קינסטלער. דערצו האָט ער געהאַט אַ נאָמען פול מיט זילבער און מיט גאָלד. און איידער וואָס־ווען האָט ער שוין געפלעגט אָפּט אַריינקו־מען אין קראָם פון מיין פעטער מיט אַלע זיינע טעכטער און ער האָט שוין געוואָרפן אַן אויג אויף פעפאַן און גאָר באַלד האָט מען שוין פעפאַן אין די אָוונטן נישט געקענט געפינען און פונקט אַזוי האָט מען אין די אָוונטן נישט געקענט געפינען דעם נייעם יונגן קאַנציפּיענט־אַדוואָקאַט.

דער גאַנצער ענין איז צוגעגאַנגען צו־שנעל און איז געווען צו־שיין, אַז ער זאָל זיין אַזוי אמת ווי די משפחה האָט זיך געוווּנטשן. אַז מען האָט פעפאַן אָנגעהויבן נאָכצושפּיאָנירן און עס איז שוין קיין ספק נישט געווען, אַז דאָס פאַרשווינדט זי אויף גאַנצע אָוונטן אין די פעלדער מיט לאָזעס און קשאַקעס ביי די טייכן — און טאַקע מיט דעם קאַנציפּיענט — האָט מען זי אָנגעהויבן צו פייניקן מיט רייד און פשוט שלאָגן מיט פויסטן.

— אין אַ שטוב מיט פאַרזעסענע שוועסטערן זאָל אַ טאָכטער אַזוינס טאָן! ווער וועט זיך דען וועלן שוין משדך זיין מיט אַזאַ שטוב?

דער גאַנצער כעס און דער גאַנצער אומעט פון דרייפאַכער פאַרזעסנ־קייט האָט זיך אויסגעגאָסן אויף פעפאַס בלאָנדן, שטאָלצן קאָפּ. זי האָט נישט געוויינט פון די קללות און פון די פויסטן, זי האָט נאָר מיט פאַרביסנ־קייט אַלעמאָל איבערגעחזרט: — האָט איר מיך געזאָלט חתונה־מאַכן, אַז איך האָב אייך געבעטן! חתונה מאַכן, חתונה מאַכן!

משפחה האָט זיך אָנגענומען מיט מוט און מען איז אַרויפגעגאַנגען צום יונגן קאַנציפּיענט מיט די קייזער ווילהעלם־וואָנצעס: — ס'טייטש, ביסט דאָך אויך אַ טאַטנס אַ קינד?! קודם־כל האָט ער געלייקנט שטיין און ביין. און אַז מען האָט גענומען סטראַשען שוין נישט מיט ייִדישן יושר, נאָר מיט גוייִשן געזעץ — האָט ער קאַלטבלוטיק געענטפערט, אַז דאָס געזעץ קען ער בעסער ווי דאָס גאַנצע שטעטל ייִדן צוזאַמענגענומען. וויפל דערפאָלג ער האָט געהאַט ביי די פרויען פון שטעטל — נאָך מער דער־

פּאָלג האָט ער געהאַט ביי די אַלטע ריכטערס אין געריכט. ער האָט גע־וווּנען אַלע פּראָצעסן, ער האָט טאַקע געקענט דאָס געזעץ.

***

אין איין שפּעט־האַרבסטיקן אָוונט האָט מען זיך אין דער משפּחה פון פעטער אברהם־הערש אַרומגעקוקט, אַז פּעפּאַ איז אין גאַנצן פאַר־שווּנדן געוואָרן, פאַרשווּנדן מיט קוים אַ דינעם מענטעלע. אָן אַ זיפץ, אָן אַ טרער, אָן אַ זיי־געזונט, אָן אַ ברכה און אָן אַ קללה. נעלם געוואָרן. קיין באַלעגאָלע האָט זי צו דער באַן נישט געפירט און אויך ביי דער באַן האָט זי קיינער נישט געזען אַוועקפאָרן. מען וואָלט עס אין פאַרלויף פון טעג מיטגעטיילט דער משפּחה, ווייל נאָך אין זעלבן אָוונט האָט גאַנץ שטעטל זיך געשושקעט פון מויל צו אויער: עס ווייסט? פּעפּאַ מירלס איז פאַרשווּנדן געוואָרן.

און אַזוי ווי זי איז נעלם געוואָרן אָן אַ קלאַנג, אַזוי איז זי אין עטלעכע וואָכן אַרום, ווי פון הימל אַראָפּ, ווידער געווען; אויסגעטאָן צוריק דאָס דינע מענטעלע און זיך געשטעלט אַרבעטן אין קיך און אין קראָם. נאָר זי איז געווען אויסגעמאַגערט און אויסגעבלייכט און אַזוי ווי נישט זי מער.

מיט דעם קאָנציפּיענט מיט די וואָנצעס פון אַ סיבירישן קאַטער האָט זי זיך נישט מער באַגעגנט, ווייל ער האָט מער נישט געוואָלט. דער ווינ־טער איז אַוועק, דער פרילינג איז געקומען און פּעפּאַ איז ווידער נעלם געוואָרן, נאָר דאָסמאָל מיט אַלץ, וואָס איז נאָר געווען אירס, ווייל פּעפּאַ איז געווען אַן ערלעכע און קיין פרעמדס, אַפילו פון אַ לייבלעכער שוועס־טער, וועט זי נישט אָנרירן. אַז זי גרייט זיך, האָט מען אַרויסגעפילט פון יעדן קער און ווענד אירן, אָבער מען האָט געדאַנקט גאָט און געקוקט דורך די פינגער.

***

חדשים נאָך פּעפּאַס פאַרשווינדן האָבן אָנגעהויבן קומען בריוו פון איר — באַזונדערס צו איין שוועסטער, בלויז מיט עטלעכע יאָר עלטער פון איר, אַ שוועסטער, וואָס פּעפּאַ האָט אַלעמאָל געזאָגט אויף איר: עטל פאַרשטייט מיך, די איינציקע! אויף די בריוו איז קיין צוריק־אַדרעס נישט

געווען און די שטעט — גרויסע: קראָקע, לעמבערג. אָבער אויך די דאָ־זיקע בריוו אָן אַ צוריק־אַדרעס האָבן אויפגעהערט צו קומען. די געטריי־עטל האָט זיך די אויגן אויסגעוויינט פון צער און בענקשאַפט, אָבער נישט געווען צו ווענען. און נאָך צו מיין מאַמען האָט די געטרייע שוועסטער עטל געטראָגן איר צער. כאָטש אויך די מאַמע, פעפּאַס מומע, האָט זי אַליין נישט פאַרשטאַנען — עטלס צער האָט זי יאָ פאַרשטאַנען און זי געטרייסט. איך האָב אָפּט אונטערגעהערט אַ וואָרט אין די שמועסן. אַ מאָדנע וואָרט: קורטיזאַנע. מיין מאַמע האָט עטלען געטרייסט, אַז עס איז נישט אַזוי שלעכט, פעפּאַ איז אַ קלוגע און אַזוי ווייט איז זי אַוודאי נישט אַוועק. נאָר מסתמא איז זי אַ — קורטיזאַנע.

און נאָך אַ יאָר און נאָך אַ יאָר — פעפּאַ האָט אָנגעהויבן צו פאַר־שווינדן פון דעם האָריזאָנט פון דער משפּחה ווי אַ דינער אָוונט־וואָלקן. דינער און דינער ביז ער מישט זיך אין גאַנצן אויס מיט דער נאַכט

***

איינמאָל, אין יאָר 1917, זייענדיק אַ זעלנער אין קראָקעווער גאַרני־זאָן, האָבן איך פּלוצלינג פעפּאַן באַגעגנט אויף אַ רוישיקער גאַס. זי איז געווען נאָך אַלץ שיין און שלאַנק, נאָר איר שיינקייט שוין אַ צוגעפּאַרבטע. זי איז געווען אין זיבעטן הימל פון דער באַגעגעניש און איך האָב באַלד געמוזט גיין מיט איר אין איר עלעגאַנטן וווינצימער. זי האָט מיר געזאָגט, אַז זי איז אַ קראַנקן־שוועסטער. אַ שעה איז אַוועק. פעפּאַ האָט אומרויִק געקוקט אויפן זייגער. אַ שטילער קלאַפּ אין טיר. אַן עלטערער עלעגאַנטער אָפיציר איז אַריינגעקומען. פעפּאַ האָט מיט שטאָלץ מיך פאָרגעשטעלט: אַ קוזין — ער הייסט אַזוי און אַזוי — ער איז אַ שרייבער. אַ פּאָעט. אָבער דעם אָפיציר איז עס נישט אָנגעשטאַנען. דערצו בין איך נישט מער ווי אַ סאָלדאַט. אַן אייניעריק־פריווילעקער, מיט געלע בענדלעך אויף די אַרבל, מיטן רעכט צו ווערן אַן אָפיציר מיט דער צייט, אָבער פאָרט נישט אין זיין ראַנג. איך האָב פאַרשטאַנען די סיטואַציע און האָב מיך איידל און גיך אָפּגעטראָגן.

גייענדיק אַראָפּ פון די טרעפּ האָט אין מיין זכרון אַ קלונג־געטאָן

מײַן מאַמעס דעמאָלט אומפאַרשטאַנען טרייסט־וואָרט פאַר פּעפּאַס שוועס־טער עטל. איצט האָב איך דאָס וואָרט פאַרשטאַנען.

און מער האָב איך קיינמאָל, פון קיינעם און אין ערגעץ וועגן פּע־פּאַס גורל נישט געקענט דערגיין. אַזוי ביזן היינטיקן טאָג.

אין מײַנע רייזעס איבער ווייטע עקזאָטישע שטעט, זעענדיק ענלעכע געשטאַלטן און פּנימער ווי פּעפּאַס — האָט זיך מיר נישט איינמאָל גע־גלוסט צוצוגיין און אַ פרעג־טאָן: זענט איר נישט אַמאָל פּעפּאַ? — אָבער איך האָב עס קיינמאָל נישט געטאָן. און עס קען זײַן, אַז איך האָב זי טאַקע באַגעגנט, נאָר פאַרבײַגעגאַנגען.

ווו איז זי טאַקע נעלם געוואָרן? האָט זי זיך אויפגעהויבן ווידער? איז זי טיפער געפאַלן? ווער ווייסט.

יאָ, אויך פּעפּאַ איז געווען בלוט און ביין פון אונדזער גרויסער פאַר־צווייגטער משפּחה. זאָל בלײַבן אַ מעשה נאָך איר אינעם מעשה־בוך פון מײַן לעבן.

אַן אומעטיקע מעשה מיט איין טיפן מענטשלעכן געשריי צו א־רע פּופּצן יאָר: מאַכט מיך חתונה! נאָר מען האָט איר נישט צוליב געטאָן, נישט געקענט דעמאָלט צוליב טאָן, איז פּעפּאַ אַוועק אויף איר אייגענעם וועג. אַ וועג אַהין, אַהין — אָן אַ שטעג אויף צוריק.